

ПУТЕВИМА РЕЧИ

Зборник радова у част Даринки Гортан Премк

Уредник:

РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

Београд
2017.

Милица Н. Радовић Тешић*

Институт за српски језик САНУ

Универзитет у Београду

Учитељски факултет

**О ЛИНГВИСТИЧКИМ САСТАНЦИМА
У ИНСТИТУТУ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
(од 24. 10. 1952. до 12. 5. 1958. године)**

У раду се даје преглед садржаја лингвистичких састанака који су под руководством А. Белића држани у Институту за српски језик САНУ. Посебно се приказује жива дискусија која се на тим састанцима одвијала и именују се учесници у дискусији. Међу њима су и најпознатија имена српске лингвистике.

Кључне речи: језичко осећање, дијахронија, структурализам, падежни систем, аорист, имперфекат, изговор „*jata*”, превођење, старословенски вокали.

Према рукописним записничким белешкама записаним у свесци формата 25 x 34,5 cm, са дебелим платненим корицама (коју смо при сељењу Института за српски језик из Академијине зграде у Кнез Михаиловој 35 у зграду у улици Ђуре Јакшића 9, где се део Института који израђује Академијин вишетомни речник и сада налази, нашли у старом орману собе у којој сам тада радила) – у Институту се одржавала у назначеном периоду (од 1952. до 1958) трибина под називом *Лингвистички састанци*.¹ Записници су уредно вођени, претпостављамо да су накнадно преписивани једном руком; у највећем броју случајева водила их је (и потом, вероватно, уредно и читко све преписивала) Ирена Грицкат, чији потпис стоји на крају већине

---

* miltesleks@gmail.com

¹ На првом листу свеске стоји наслов: *Записник лингвистичких састанака при Институту за српски језик Српске академије наука*. Свеска нема инвентарски број нити печат Института.

записника. У само три случаја, записник су водили: Павле Ивић (1), Милка Ивић (1), те Берислав Николић и Петар Сладојевић заједно (1).²

На основу записничких белешки, сумирамо – одржано је укупно 13 лингвистичких састанака, на којима је прочитано тринаест различитих тема. Сваку тему је пратила озбиљна дискусија. Састанци су имали дневни ред.

Највише предавања (3) одржао је Александар Белић, затим Павле Ивић – 2, а сви остали по једно: Милка Ивић, Ирена Грицкат, Тодор Маневић, Петар Сладојевић, Наталија Радошевић, Јован Радуловић, Михаило Стевановић и Митар Пешикан.

Из прочитаних записника читалац ће стећи утисак о стању и атмосфери која је владала у српској лингвистици у раним шездесетим годинама 20. века, у време када је Београд био и једини србистички центар (са Катедром за српски језик на Филолошком факултету и Институтом за српски језик САНУ, који је основан 1947).³ Осим тема које су обрађиване (1. тачка дневног реда), нарочито је била интересантна *дискусија*, која је вођена увек као 2. тачка дневног реда.

У овом прилогу издвојићемо оне елементе из ових записника које сматрамо интересантним и за наше време. Већ на први поглед може се приметити да су неке теме настале пре или после објављених чланака наших лингвиста, али би се тај податак морао понаособ утврђивати на основу библиографских података, што ми овом приликом углавном нисмо чинили.

Подносилац **првог** предавања, *О значају језичког осећања за вршење синхроничне језичке анализе* (24. 10. 1952), био је проф. Александар Белић (тадашњи директор Института). Ево шта је рекао на почетку: „Отварајући лингвистичке састанке изражавам наду да ће њихов рад уродити dobrim плодовима. Ми смо се досад састајали ретко; а за нас је од велике важности да измењујемо мисли, нарочито о новим правцима у лингвистици.

² Да је све записнике накнадно преписивала И. Грицкат, закључујемо из два разлога: на рукопису нема исправки, скраћивања, недовршености и сл. (што по правилу прати изравна записивања – то знају сви који су било када водили записничке белешке). По читкости рукописа и садржају текста можемо претпоставити да је текст реферата претходно можда и ауторизован. Рукопис (писан мастилом различитих нијанси плаве, црне или зелене боје) припада И. Грицкат, дугогодишњем уреднику и редактору Речника САНУ, иза које су остали многи њени рукописи на обрађивачким и редакторским лексикографским текстовима, па га није тешко препознати. У то време, а и дуго после тога, заправо све до осме деценије 20. века, речнички текст се писао графитном оловком, а тек у деветој деценији су сви сарадници добили мале ћириличке писаће машине („Olimpia”), да би од 2003. и те машине биле замењене компјутерима.

³ Новосадска Катедра за српски и јужнословенске језике основана је на Филозофском факултету крајем 1954. године.

Данас, нарочито у Америци, има лингвистичких праваца који се потиру с правцима у Европи; америчка наука заузима према европској надмен став, иако је поникла из европске основе. Од научног живота у другим словенским земљама ми смо нажалост отсечени, и само понешто сазнајемо о њему. Тако сам ја добио од Куриловича велику студију о индоевропској акцентуацији и словенској акцентуацији као њеном саставном делу; то је област важна за нас, а постављена је на сасвим нову базу. И у СССР има извесног научног рада, о којем ћемо исто тако саопштавати.”

Ово је био увод у Лингвистичке састанке. Ако бисмо издвојили кључне области које су доминирале у најави – оне су свакако: правци у лингвистици; размена лингвистичких ставова и мишљења; нека темељна граматичка питања српског језика, стање лингвистичке науке, посебно славистике, у свету (Америка, Европа, Совјетски Савез) итд.

Потом Белић прелази на (нама из његове библиографије) познату тему о *језичком осећању*. Општи закључак који би се могао извући из његова излагања, са много конкретних примера, може се свести на то да Белић у *језичко осећање* укључује дијахрони (да не кажемо етимолошки) аспект речи у случајевима кад се у савременом језику „губи” веза са настанком речи. Реферат је дат на 7, а дискусија на 8,5 страна.

Каква је дискусија вођена у вези са првим Белићевим излагањем? Дискутантанти су били, осим А. Белића као подносиоца реферата (који је имао „реплике” на све коментаре) – М. Ивић,⁴ Р. Алексић, К. Тарановски, П. Сланкаменац, М. Будимир. Учесници дискусије, од којих су неки у више наврата узимали реч, постављали су питања или коментарисали Белићева лингвистичка гледишта. Илустрације ради, издвојићемо само неке. На пример, прва у дискусији је била М. Ивић, која је између осталог рекла: „Сматрам да је у излагању било две тезе: прво, метод, који захтева да се при испитивању држимо материјала – а то је данас, у ери структурализма, врло значајно ... Друго јесте схватање о општем делу речи. Оно што смо чули јесте продубљивање науке о грађењу речи. Досад су се проучавале само морфолошке промене, а сада се морфологији даје семантичка подлога. Умесно је заменити традиционални термин *корен* термином општи део, јер тако захтева синхронично посматрање.” Р. Алексић: „Може ли бити схватање општег дела [изведених речи] ако постоји само једна изведена реч? Како ту издвојити општи део од наставка?” М. Будимир: „Између наставака флексије и наставака за грађење речи постоји есенцијална разлика.” Дискутовало се даље о општем делу и полисемији наставака (-ак, -ач, -ик и др.).

⁴ Да се подсетимо: М. Ивић има тада 28 година, а Белић је на врхунцу каријере, има 76 година; после тога је живео још 8 година.

Други лингвистички састанак одржан је петнаест дана касније – 10. 11. 1952. Референт је био Павле Ивић: *О неким питањима наше историске⁵ дијалектологије*. Проблем који Ивић истиче у овом реферату – колебања у рефлексима јата – разматран је и много година касније, такође до данашњих дана, када је та појава у српској дијалектологији названа тзв. незамењено *јат*. „Историска дијалектологија нашег језика” – вели он – „има у знатној мери специфичне задатке који произилазе из чињенице да велики део наше територије прекрива метанастазичка област. Из тога излази двоструки проблем: како су настали постојећи дијалекти и како су изгледали супстратски који су ишчезли пред таласом новог живља ... За решење једног од највећих проблема, онога о старим дијалектима северне Србије и суседних области, драгоцен материјал пружа говор галипољских исељеника који показују да су икавизми карактеристични за говоре ових крајева постојали још пре сеоба и шта више пре замене *јат*-а у њима.”⁶

У дискусији, која се односила превасходно на проблем колебања у рефлексима јата (*е/и*; *и* и однос *и* : *е*) учествовали су Берислав Николић, Тодор Маневић, А. Белић и аутор реферата, П. Ивић. Неки конкретни и још тада јасно формулисани Ивићев ставови у вези са проблемима историјске дијалектологије свакако су имали зачетак на овом лингвистичком састанку. Коментаре на њих су давала сва три учесника у дискусији. За дијалектологе би и данас ова дискусија могла бити занимљива, посебно са гледишта тумачења једне научне чињенице.

Трећи лингвистички састанак одржан је 2. 12. 1952. године, а референткиња је била Милка Ивић: *О проблему падежне системе у савременој лингвистици*.⁷ Она је истакла: „Пошто су дискусији о падежима дали интензитет у последње време структуралисти, првенствено идеолози структуралистичког правца Хјелмслев и Јакопсон, то се излагање спорних проблема заснива на тумачењу идеја које они заступају и на давању критичке оцене о њима.” Будући да је истакла основна питања и циљеве ове проблематике који су за дискусију, она резолутно истиче да, поред несумњивих заслуга структура-

⁵ У рукопису Записника примењиван је Белићев правопис српског језика, па се овај придев појављује у облику без *ј* – *историске*. Иначе, ову тему Ивић је интегрално обрадио две-три године касније, исп. П. Ивић 1955–1956: 97–129.

⁶ Расправу *О говору Галипољских Срба* Ивић је објавио у Српском дијалектолошком зборнику XII, САНУ, Београд, 1957, али је истраживања Галипољских Срба свакако већ био обавио знатно раније. Према *Библиографији радова Павла Ивића*, коју је прецизно урадио М. Радовановић (*Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII), сазнајемо да је први кратак Извештај о испитивању говора галипољских насељеника у Пехчеву у Македонији Ивић објавио у *Гласнику САН*, II, 1950, 314–315, а други, Извештај о продужењу испитивања говора Галипољских Срба, годину дана касније – *Гласник САН*, II, 1951.

⁷ Исп. М. Ивић 1953–1954: 191–211.

листа, њихова „основна грешка је у погрешном методу који су изабрали”. Стога каже: „Идеје које им супротстављам јесу схватања изграђена у духу Белићеве школе.”⁸ У реферату је даље дат приказ структуралистичког учења о падежима и његова критичка оцена. У Записнику је наглашено и да је цео један одељак реферата био посвећен „разматрању природе предикативног номинатива и његовом односу према субјектном номинативу”.

На овом лингвистичком састанку у дискусији су учествовали: И. Грицкат, Милош Московљевић, Олга Банковић, А. Белић. Најдуже коментаре је имала И. Грицкат – неки су се тицали структурализма уопште (нпр. „структурализам пати од једне опасне болести – од повођења за оним што човеку намеће чиста логика, као и савремена логистика која влада у свету, а која се састоји у томе да се сва наука сведе на математику као највиши ступањ логике. Међутим у структурализму се осећа недостатак лингвистике, лингвистичких навика”), а други део се односио на само излагање М. Ивић и њене идеје, посебно излагање о двама врстама номинатива. Белић је такође коментарисао неке ставове структуралиста, који, подржавајући систем, не признају реченицу и синтагму. С тим у вези су била и његова запажања о синкретизму падежа – морфолошком и семантичком. Он је истакао да данас готово сваки падеж има сва значења, па се може говорити о хомонимичним појавама. То показује, сматра Белић, огроман значај синтагме. „Имам да приметим још једну ствар: Јакопсон је заслужио већу критику, јер је оне методе које су применљиве на проучавање фонема пренео на проучавање синтаксе, што је скроз погрешно.” Тако је дискусију закључио Белић.

На **четврт**ом лингвистичком састанку референт је био опет А. Белић: *О префиксима и наставцима (у вези са ранијим излагањем о општем делу)*. То је заправо био наставак његова излагања о значају језичког осећања за језичку анализу, што је и сам навео на почетку излагања. Пажња је овде била усмерена на питање како у нашој свести (тј. свести говорника српског језика) живе заједнички делови појединих речи, па је поставио питање „шта представљају префикси и наставци у нашем мишљењу”.⁹ Нешто о овоме претходно је објављено у *Јужнословенском филологу* (нпр. да значење префикса *из* није *ex* у везама *изнад, испред, испод*). Белићева запажања у вези са различитим значењима префикса поткрепљена су са доста примера глагола и придева из српског језика.¹⁰

⁸ Ток Лингвистичких састанака заиста потврђује да је термин *Белићева школа* имао чврсте основе и у славистичком свету био познат и признат.

⁹ Ово је, чини нам се, и данас једно од стожерних питања функционисања творбеног језичког система.

¹⁰ Отуда вероватно и пракса у Речнику САНУ да се значења префикса дају не само у оквиру појединих одредница (као значење речи) него и посебно, издвојено. Грађа за то је

У реферату се даље говори и о *депрефиксацији* (што је Вајан назвао *депревербација*) и о (не)самосталности префикса. Белић сматра да се префикси осећају („сазнају”) као аутономни делови у говору, али да се граматички не сматрају као засебне речи. Стога он вели да је грешио „ингениозни научник – Шахматов”, који је префиксе издвајао као посебну врсту речи. „Значај ових појава лежи у томе што се оне одигравају у нашој свести ... али се не употребљавају самостално, те немају право на назив врсте речи. За то би било потребно да имају посебан облик, функцију и значење”, истиче Белић. У реферату се још говори о значењима и несамосталности наставака, што је Белићев термин за суфиксе (*-ач*, *-ите*, *-ота* итд.) који уносе детерминацију при различитим механизмима образовања речи.

У дискусији су учествовали: М. Московљевић (придружио се мишљењу Шахматова), Наталија Радошевић (мисли да на плану акустичке слике наставак, тј. суфикс, нпр. *-ач*, добија своју нијансу значења), Љубомир Матић (одсуство осећања за суфиксе може се приметити код неких нових речи, нпр. *радијалка*), П. Сланкаменац и референт.

У 1952. години одржан је **пети** лингвистички састанак (26. 12. 1952), на коме је реферат поднела Ирена Грицкат – *Приказ и оцена Серенсенове студије о словенском виду и временима*.¹¹ Реч је о књизи Ханса Кристијана Серенсена *Aspect et temps en slave*, која о словенском виду и временима расправља служећи се структуралистичким методама. Приказ је био јасан и изнете су основне карактеристике студије која је рађена по угледу на Хјелмслевеве. „Писац прилази чињеницама на нов, модеран начин, али не открива ниједан нов детаљ који би могао бити од интереса за лингвистику. Маса условних назива и веома апстрактних интелектуалних операција, често неадекватних језичкој грађи које се тичу, отежавају разумевање и компликују питања без икакве потребе ... треба истаћи да је примену структуралистичких схватања на словенску глаголску проблематику спровео савесно и доследно.”

У дискусији су учествовали А. Белић, М. Ивић, Т. Маневић, проф. Шкерљ,¹² М. Лалевић и И. Грицкат. Највише коментара (и примедба) на Серенсенову студију имао је Белић, који је истакао да су Данци, на челу са Хјелмсловом, са одушевљењем прихватили прашку школу, која је Сосирове

данас употпуњена и лако доступна, што у време Белићева реферисања није био случај јер ни I књига Академијина речника није била изашла. Подсећамо да смо у то време имали само Вуков *Српски рјечник*.

¹¹ Пет лингвистичких састанака у 1952. години сведочи о полету и великој ствараљачкој енергији која је захватила у послератном периоду српску лингвистичку науку.

¹² У записнику нема имена проф. Шкерља. Претпостављамо да је реч о Станку Шкерљу, романисти, који је једно време као професор радио у Београду, а потом у Љубљани.

принципе применила на проучавање гласова и тако засновала фонологију. Он похваљује њихово откривање система у језику, али сматра да опис тог система није довољан и за објашњавање. Ево неколико његових ставова: „О Серенсеновој књизи треба рећи да она уопште не показује да он влада материјалом ... Његово излагање одликује се произвољношћу и симплификацијом ... Структурализам је привремен правац осуђен на пропаст као и многи други.” Даље су учесници у дискусији (М. Ивић, Грицкат, Белић, Маневић, Шкерљ, Лалевић) расправљали о дOMETИМА структуралистичког правца у Америци, Европи, Русији и у нашој средини. Овај записник је водио П. Ивић.

Колико су наши водећи лингвисти тих поратних година са полетом пратили развој славистике показује нам и **шести** лингвистички састанак (одржан 6. 3. 1953. године). Референт је био Тодор С. Маневић: *Најновије граматике македонског језика (Ланта и Конеског)*.

Т. Маневић, професор Више педагошке школе у Београду, реферисао је о двама граматикама македонског књижевног језика које су 1952. изашле у Скопљу. Аутор једне граматике на енглеском језику (са 80 страница текстова из македонске прозе и македонско-енглеским речником са 7.000 речи) јесте Horace G. Lunt са Харвардског универзитета. Другу граматику на македонском (без морфологије, а са историјатом борбе за македонски књижевни језик, фонетско-ортографском нормом и акцентом) написао је Блаже Конески. Референт је дао детаљан приказ обе граматике са подоста критичких примедба на нека решења или пропусте. У опширној дискусији учествовали су: Белић, П. Ивић и Маневић. Расправљало се о више интересантних проблема везаних за питања која се тичу македонског језика, посебно о историјату језичких појава које у то време у науци још нису биле решене. Ивић је у коментару истакао да Лантову граматику треба посматрати „као чисто дескриптивни уџбеник ... Његов циљ је био скроман – да напише само уџбеник, а не историску граматику. Кад странац пише граматику, то уноси методско освежење, кидање традиције домаћих теоретичара.”

Седми лингвистички састанак, одржан 20. 3. 1953. године, имао је тему *О имперфекту у српском језику*, а референт је био Петар Сладојевић. За овај реферат је занимљиво то што није читан, него је Сладојевић имао усмено предавање, тако да се садржај (како је касније Белић нагласио) могао боље пратити. Неколико ствари је истакнуто у предавању: да се имперфекат употребљава за доживљену радњу; да имперфекат значи неограничену трајну радњу, у чему се разликује у односу на аорист од трајних глагола; да се имперфекат може јавити и у индикативу; референт сумња да у имперфекту има значења појачане трајности и не осећа ни специјалну нијансу паралелности. Губљење имперфекта Сладојевић тумачи тиме што има много више недоживљене прошлости него доживљене.

У прилично живој дискусији су учествовали А. Белић, П. Ивић, М. Московљевић, М. Ђурић, Р. Алексић, Т. Маневић и М. Станић. Говорило се о могућностима замене перфектом, те о (различитом) језичком осећању за доживљеност имперфекта.

Павле Ивић је на **осмом** лингвистичком састанку (19. 5. 1953) поднео реферат: *Систем значења претериталних времена у говору Галипољских Срба*.¹³ У реферату је нагласио да велика архаичност једног локалног говора, какав је галипољски, пружа могућност за реконструкцију старијег стања у српским дијалектима. Говорио је о имперфекту, аористу, перфекту и с тим у вези о појмовима доживљености/недоживљености, резултативности и другим семантичким обележјима која су се доцнијом еволуцијом мењала.

У дискусији су учествовали А. Белић, Т. Маневић, А. Пецо, М. Павловић, П. Сладојевић и референт П. Ивић. Расправа се кретала управо око појмова доживљености и недоживљености, а с тим у вези је речено да се оквири индикатива и релатива губе као релевантни, што је (по Ивићу и Маневићу) резултат утицаја турског језика. Речено је даље у дискусији да те појаве има и у македонском (А. Белић), цинцарском (М. Павловић), па и у црногорским говорима (П. Сладојевић) и херцеговачким (А. Пецо). Записник је водила М. Ивић.

Девети лингвистички састанак одржан је десет месеци касније, 26. 3. 1954. године. Реферат је поднео А. Белић: *О падежној системи*. Он је показао основне особине падежног система српског језика имајући у виду, наравно, зависне падеже, али је говорио и о падежима у другим језицима. „Неки научници покушавају да даду број могућих падежа и дошли су до цифре 216, мада реализованих падежних значења нема више од 50 ... Носилац падежног значења је синтагма.” У том смислу Белић је представио своју општелингвистичку теорију о падежима и значају синтагме, узимајући у обзир различите односе између именица и других речи у реченици и начине исказивања тих односа у различитим језицима, не само српском. Било је речи и о суплетивизму падежа, улози предлога, прилога, партикула, а нешто више о Шпехтовом учењу, које је у неким елементима блиско Белићевом, као и о теоријама неких других европских лингвиста (Хјелмслев, Хумболт и др.).

У дискусији су учествовали: М. Будимир, М. Ђурић, М. Марковић и А. Белић.

На **десетом** лингвистичком састанку (12. 4. 1954) реферисала је Наталија Радошевић: *Погрешне репродукције при учењу језика сродних матерњем*. У реферату су истакнуте околности у којима говорник српског

¹³ Исп. П. Ивић 1953–1954: 229–262.

језика прави грешке при учењу сродних језика, најчешће руског. У комплексу узрока који воде ка погрешној репродукцији неких језичких израза страног језика сродног матерњем истиче се „унутрашњи однос значења, гласовна слика и интонација одговарајућег српског израза”. Узроци ових грешака крију се и у самим особинама страног језика које подстичу уопштавање, па се употреба која нема ослонаца у језичком осећању неправилно проширује. Наводе се примери појава које су уочене при учењу руског језика. Врло су честе грешке код заменичких облика.

У дискусији су учествовали А. Белић, И. Грицкат, И. Мамузић, проф. Р. де Бреј, П. Ђорђевић и Н. Радошевић. Пошто је Белић предавање из области билингвизма оценио као интересно „по својој новини”, И. Грицкат је скренула пажњу на још неке примере погрешних превода (са руског на српски) и разлоге због чега до њих долази. Р. де Бреј је навео типове грешака које чине Енглези учећи руски језик. А. Белић сматра да би се ова питања могла испитати детаљно и систематисати. Навео је пример Америке, где је „израђен албум најчешће употребљаваних речи у руском језику, за наставнике руског језика по колецима”. Било је још неколико корисних предлога (нпр. да се језик Саве Текелије проучи у смислу применљивости ове проблематике на славеносрпски језик јер, како је навео Белић у „писму упућеном Матици српској [у тексту: Српској] види се његов труд да се изражава тим специјалним језиком”).

Следећи, **једанаести** лингвистички састанак одржан је 13. 4. 1956. године. Предавање са насловом *Погледи Љубомира Недића на наш књижевни језик и правопис* поднео је Јован Радуловић. Предавање је засновано не само на Недићевим објављеним чланцима о језику и правопису него и на једном дужем његовом необјављеном чланку. Показано је Недићево широко интересовање за књижевни језик, стил и правопис. Залагао се за логичку интерпункцију, иако је био немачки ђак. Водио је полемику са неким филолозима и залагао се да о језику треба да расправљају и књижевници, јер језик припада заједници, народу. Предавач сматра да је Скерлић Недића неправедно назвао „интелигентним дилетантом” и није му помињао заслуге на унапређивању књижевног језика, иако се сам наслањао на Недића као стилисту који је важио за једног од оснивача београдског стила.

У дискусији су учествовали: А. Белић, М. Ибровац, Н. Половина, Б. Ковачевић. Дискусија је била врло жива и конкретна. Доста се расправљало о београдском стилу, за који је Белић рекао: „Београдски стил је иначе привлачан, саграђен је на бази народног језика који се већ употребљава као књижевни. У Београду се наш књижевни језик развијао сасвим слободно на народној основи, и њега су прихватили писци који су долазили из разних крајева”. Као представници београдског стила у дискусији

су помињани, осим Недића, још Богдан Поповић, Слободан Јовановић, Јован Скерлић.¹⁴ Расправљало се још о утицају француског и немачког израза у српској књижевности. Мишљења о Недићевој улози у развоју књижевног израза била су подељена; највише замерки на његове ставове имао је управо А. Белић („Недић је био логичар без духа и полета; Недић је био мало анахроничан испитивач језичких појава ... Цео његов начин мишљења био је мало ретроградан.”). Овај записник су водили Б. Николић и П. Сладојевић.

До следећег, **дванаестог** лингвистичког састанка (5. 4. 1957) прошла је година дана. Предавање *О аористу* одржао је М. Стевановић. Он се осврнуо на један чланак П. Сладојевића¹⁵ у коме П. С. тврди да се његови погледи разликују од претходних мишљења Стојићевића и Вуковића, а заправо су слични. Њихов начин одређивања индикатива, релатива и модуса није исправан, сматра Стевановић. Сладојевић истиче у аористу значење доживљености, али не и скоре прошлости, о чему говори Белић („скоро извршење радње”). У индикативу је „радња аористова ’сада’ извршена ... а уколико има случајева да аорист значи удаљенију прошлост, то је релативна употреба”, записани су у Записнику Стевановићеви ставови. Говорио је такође о „доживљености”, па он сматра да није свака радња изречена аористом доживљена радња. Осим тога, треба разликовати индикативни и релативни аорист.

У дискусији су учествовали у више наврата: А. Белић, М. Стевановић, П. Сладојевић, М. Московљевић, М. Станић. Расправљали су о категоријама доживљености и недоживљености, као и категоријама индикатива и релатива с обзиром на време говорења, уз навођење конкретних примера. Белић је казао да је Сладојевићев чланак објавио у *Филологу* (иако се није у свему слагао са њим) управо да би дошло до корисне расправе и дискусије о датом проблему.

Последњи, **тринаести** лингвистички састанак забележен у Записнику (записничар И. Грицкат) одржан је 12. 5. 1958. године. Референт је био Митар Пешикан: *О питању одраза грчког језичког осећања на композицију глагољице и глагольских слова*. Он је изнео главне идеје и своја запажања до којих је дошао истраживањем. Те идеје су сажете у четири тачке: састављач

¹⁴ За носиоце београдског стила Белић је, према овом записнику, сликовито рекао: „Ја сам поредио језик Богдана Поповића са вештачким гајењем цвећа. Он је увек одабирао речи. С друге стране, Слободан Јовановић се може поредити, у погледу језика, с пољским цвећем. За Скерлића се може рећи да је имао огроман ритам у језику; било је то као ваљак који је за собом остављао читав ћилим. Поредио сам га са Мусоргским у руској музици. А Недић је био логичар без духа и полета ... он је умео само да начне, покренуо је масу питања, и по томе је био интересантна појава”.

¹⁵ Уп. П. Сладојевић 1955–1956: 131–136.

глагољице изражавао је фонетску сродност гласова графичком сличношћу слова само код специфично словенских фонема; грчки део глагољице (осим знакова за *и*) не показује распоред слова према фонетском критеријуму, али груписања има код специфично словенских, а можда и свих словенских гласова; у композицији грчког дела азбуке преовлађивао је фонолошки критеријум, а у словенском делу долази до јаког изражаја фонетски критеријум; ова фонетска опажања су вероватно резултат акустичке природе и у границама у којима их је могло сугерисати грчко фонолошко осећање – сматра Пешикан. Овим он није оспоравао Константиново познавање словенског језика, али је закључио да је његово основно фонолошко осећање имало више грчки него словенски карактер.

У дискусији су учествовали: А. Белић, М. Стевановић, П. Сладојевић и М. Пешикан. Разговор се односио на природу (вокалних) гласова *р*, *л*, *н* и на то да ли су то засебне фонеме или само модификације. Било је речи и о гласу „јери” и назалима, где је питање још сложеније. Не зна се тачно права старословенска вредност ових гласова нити кад је у питању фонема, а кад је реч о варијанти истог гласа. Постоје различите претпоставке и о њима се на овом састанку расправљало.

Читајући рукопис *Записника са лингвистичких састанака при Институту за српски језик Српске академије наука* – данашњи читалац може закључити следеће. Сва предавања представљена на састанцима била су пажљиво припремљена и на високом научном нивоу. Тицала су се самих темељних питања граматике српског, а често и других словенских језика. Неке теме (посебно оне које је излагао А. Белић) биле су и општелингвистичког карактера. Белићеве дискусије, а понекад и других учесника – често су стављане у контекст европских општелингвистичких теорија, јер су навођени, по потреби, ставови светских лингвиста (Шахматов, Курилович, Бругман, Хјелмслев, Јакобсон, Вилнер, Серенсен и др.). Посебно је занимљива дискусија на овим састанцима, која показује колико су наши тадашњи лингвисти (већина од њих и данас представља врх српске језичке науке) били језички и граматички темељни, лингвистички верзирани и пуни полета и жеље (у овом раном послератном периоду) да размене сазнања о језичким проблемима и новим лингвистичким правцима. Међу њима се у том смислу надмоћно истиче Александар Белић, не само знањем него и великим ауторитетом. Нигде у записнику се не помиње (тачан) број присутних слушаалаца (којих је свакако било више од дискутаната), али се наводе сва имена учесника у дискусији. Нико од референата и учесника у дискусији који су присуствовали овим састанцима данас није међу живима.

ЛИТЕРАТУРА

- Ивић 1950:** П. Ивић, Извештај о испитивању говора галипољских насељеника у Пехчеву у Македонији, *Гласник САН*, II, 314–315.
- Ивић 1951:** П. Ивић, Извештај о продужењу испитивања говора Галипољских Срба, *Гласник САН*, II.
- Ивић 1955–1956:** П. Ивић, О неким проблемима наше историјске дијалектологије, *Јужнословенски филолог*, XXI/1–4, 97–129.
- Ивић 1957:** П. Ивић, О говору Галипољских Срба, *Српском дијалектолошком зборнику*, XII, Београд: САНУ.
- М. Ивић 1953–1954:** М. Ивић, О проблему падежне системе у вези са савременим схватањима у лингвистичкој науци, *Јужнословенски филолог*, XX/1–4, 191–211.
- П. Ивић 1953–1954:** П. Ивић, Систем значења основних претериталних времена у говору Галипољских Срба, *Јужнословенски филолог*, XX/1–4, 229–262.
- Радовановић:** М. Радовановић, Библиографији радова Павла Ивића, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII.
- Сладојевић 1955–1956:** П. Сладојевић, О значењу аориста у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, XXI/1–4, 131–136.

Milica Radović Tešić

ON LINGUISTIC MEETINGS AT THE INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE
OF THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
(24 October 1952 – 12 May 1958)

Summary

This article presents the agenda and proceedings of the linguistic meetings held under the direction of Aleksandar Belić at the Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy between 1952 and 1958. According to the data contained in the minutes of the meetings, of which there were thirteen in total, thirteen papers were submitted at those meetings. Every meeting included a debate about the papers and, based on the Minutes, this article offers a description of the papers and the related debates, noting also the names of the participants.

Keywords: language feeling, diachrony, structuralism, case system, aorist, the imperfect tense, pronunciation of “jat”, translating, Old Church Slavonic vowels.